

En ny generation svenska historiker.

Till Större akademiska konsistoriet i Uppsala.

Till fullgörande av det sakkunniguppdrag, som genom konsistoriets skrivelse av den 22 september 1951 blivit anförtrott åt mig, får jag härmed vördsamt överlämna utlåtande om skickligheten hos sökandena till den vid universitetet ledigförklarade professuren i historia och om den ordning, i vilken sökandena enligt min mening böra ifrågakomma till densamma.

De sökande äro följande: docenterna Folke Lindberg, Jerker Rosén, Sven Ulric Palme, Sven A. Nilsson, Folke Dovring och Sten Carlsson.¹

Redan såsom sakkunnig vid tillsättandet av den 1940 ledigförklarade professuren i historia vid Uppsala universitet har jag avgivit utlåtande om docenten *Folke Lindbergs* skicklighet till professur i historia [tryckt i Scandia XV, 180, 1943].

Under de år, som gått, sedan detta utlåtande avgavs, har docenten Lindberg utvecklats stor vetenskaplig produktivitet.

En del av denna faller inom stadshistoriens område. »Linköpings historia» föreligger sålunda numera färdig i två band.

¹ Till den 1951 ledigförklarade professuren i historia vid Uppsala universitet anmälde sig dessa sex sökande. En av dem, docenten Folke Lindberg, återkallade senare sin ansökan. I första redaktionen av mitt utlåtande var docenten Lindberg dels angiven som sökande, dels mitt bedömande av honom infört. Bådadera utgick, sedan docenten Lindberg återtagit sin ansökan, helt naturligt ur mitt till större akademiska konsistoriet i Uppsala ingivna utlåtande, men har medtagits i här föreliggande tryck. I övrigt återges utlåtandet oförändrat. Endast har tre, sid. 219, utfallna ord återinsatts.

De sakkunniges utlåtanden ha framkallat skrifter av docenten Sten Carlsson, »Ensidig sakkunskap» och »En historikergrupp i kritisk belysning» samt en av docenten Folke Dovring, »Oförrättat uppdrag». Lund 1952. De erinringar, som i dessa framställas mot mitt utlåtande, kräva ingen vetenskaplig diskussion. Det räcker med att i tryck återgiva vad jag skrivit. Jmfr även Sven A. Nilsson, »Självtagen sakkunskap». Lund 1952.

Den är ett på omfattande forskning vilande arbete. Docenten Lindberg har övergivit det i stadshistorier alltför ofta använda kronologiska framställningssättet och genomfört en systematisk gruppering av stoffet. Den lilla stadens alla förhållanden, dess näringsliv och förvaltning likaväl som dess nöjesliv och ställning som lärdomsstad, skildras ingående. »Linköpings historia» är ett välskrivet arbete och utan tvivel en av de bästa svenska stadshistorierna. Docenten Lindberg har därjämte i samarbete med Folke Sleman utgivit en ny del av »Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer.» Utgåvan med sina ingresser, anmärkningar och register synes mig vara i alla delar mönstergill. En rad »Stadshistoriska revyer» betyga ytterligare docenten Lindbergs vetenskapliga kringsynthet.

Sina forskningar inom stadshistoriens område har docenten Lindberg slutligen kompletterat genom sin i »Den svenska arbetarklassens historia» ingående bok »Hantverkarna I. Medeltid och äldre Vasatid.» För de tidigare delarna av det tidsskede docenten Lindberg här behandlar föreligger ett mången gång skäligen torftigt källmaterial, för de senare är det väsentligen rikare, men källmaterialet är, som docenten Lindberg själv framhåller, i sin helhet ensidigt. Det härrör till alldeles övervägande del från de myndigheter, centrala och lokala, som av olika anledningar visade intresse för hantverksnäringen och dess utövare. Docenten Lindberg söker i sin bok »nä fram till realiteterna bakom lagstiftningens ofta bedrägliga fasad». I hög grad har han lyckats lösa denna uppgift. I denna bok liksom i sin tidigare stadshistoriska forskning insätter han också de behandlade frågorna i större sammanhang. De små förhållandena i det svenska hantverket under det skildrade tidsskedet ses mot bakgrunden av utvecklingen i Sverige och ute i Europa. Genom vaken bearbetning av materialet har docenten Lindberg väsentligt ökat kännedomen om en betydelsefull del av Sveriges äldre ekonomiska och sociala liv. Som en med vetenskaplig omsikt genomförd undersökning skulle jag vilja framhålla kapitlet om »Hantverkarklassens sammansättning, ekonomiska och sociala ställning». Om förmåga att få fram det väsentliga vittnar det översiktliga kapitlet »Det medeltida skråväsendet». Boken om »Hantverkarna» synes mig vara det arbete inom det stadshistoriska området i vilken docenten Lindberg når högst. Den ger goda bevis på vetenskaplig skicklighet.

Under senare år har docenten Lindberg inriktat sin forskning på ett nytt område: svensk och även norsk utrikespolitik under Oscar II:s och de första åren av Gustaf V:s tid. Resultatet föreligger i tvenne arbeten: »Kunglig utrikespolitik. Studier och

essayer från Oscar II:s tid» och »Skandinavien i storpolitiken åren 1905—1908. Utrikespolitiska studier. I. England och Skandinavien 1905—1907. II. Östersjö- och Nordsjötraktaternas tillkomst» (manuskript). Grundvalen för dessa arbeten utgöres främst av den diplomatiska korrespondensen m. m. i de svenska, engelska och tyska utrikesdepartementenas arkiv. Även den samtida tidningspressen har utnyttjats för att vinna kännedom om den allmänna opinionen och dennas växlingar. Det tyska utrikesdepartementets arkiv har systematiskt genomgått i sam-band med forskningar, som docenten Lindberg bedrivit som medlem av den svenska arkivdelegationen till Berlin 1948. Det i stor utsträckning tidigare aldrig utnyttjade källmaterialet har satt docenten Lindberg i stånd att ge en ny eller fördjupad framställning av de behandlade utrikespolitiska frågorna.

I »Kunglig utrikespolitik» står Oscar II i centrum. Hans konsekvent fasthållna tyskorientering, hans känslomättade vedervilja mot den franska republiken, hans ända till de sista åren bevarade misstro mot England, hans fruktan för ryska angrepps- och expansionsplaner, hans vakthållning kring resterna av det personliga kungadömet och utpräglade konservatism i inrikespolitiska och sociala frågor framhävas pregnant. I några starkt koncentrerade essayer klarlägger eller antyder docenten Lindberg de motiv, som varit bestämmande för kungens ståndpunkts-tagande i utrikespolitiska frågor. Ingående behandlar han den svenska kungamaktens upprepade försök att för unionspolitiska syften utnyttja den good-will, som den ansåg sig kunna påräkna i Berlin.

Det är icke var dag, som svensk utrikespolitisk historia berikas med en så intelligent skriven bok som »Kunglig utrikespolitik». När den kom ut, blev den utnyttjad i aktuell politik och mötte även en störtflod av invändningar. Åtskilliga av dessa, äro oberättigade. Detta gäller exempelvis invändningarna, att docenten Lindberg urgerar ett i grunden ohistoriskt betraktelsesätt av Oscar II:s genomförande och utbyggande av den tyska orienteringen och att han på unionskonungens handel och vandel å det diplomatiska området genomgående anlägger nutida parlamentariska synpunkter. En berättigad invändning synes mig däremot vara, att docenten Lindberg här och var reservationslöst godtar uppgifter i de diplomatiska depescherna. Man skulle önskat en starkare kritisk inställning till dessa och kanske än oftare i stället för en refererande framställning en skarpare problemställning. Invändningarna synas dock icke väsentligt rubba den helhetsbild, som arbetet ger av Oscar II:s och kronprins Gustafs utrikespolitik i de behandlade frågorna.

Docenten Lindbergs i manuskript föreliggande stora arbete »Skandinavien i utrikespolitiken åren 1905—1908» är en fortsättning på »Kunglig utrikespolitik».

Under uppmärksamt fastställande av de förhållanden, som påverkat de diplomatiska aktionerna klarlägger docenten Lindberg i detta arbete de ofta mycket invecklade förhandlingar, som resulterade i den norska integritetstraktaten av 1907 och i Östersjö- och Nordsjötraktaterna av år 1908. Skickligt utreder han både den aktiva roll, som Gustaf V med sin starka orientering mot Berlin spelat som kronprins och kung i svensk utrikespolitik och den svenska utrikesledningens ståndpunktstagande och de motiv, som bestämt denna. Framställningen av Jörgen Lövlunds traktatsplaner, av Englands förhållande till Sverige, av den svenska utrikesledningens hållning till den norska integritetstraktaten och dess försök att sätta käppar i hjulet för denna, av de svenska alliansförhandlingarna med Ryssland och Tyskland och Ålandsfrågans centrala betydelse vid underhandlingarna om de båda traktaterna visa utmärkt förmåga att ställa och lösa vetenskapliga problem. En utförligare redovisning, helst ett återgivande i viktigare delar av källmaterialet i notapparaten hade dock stundom varit önskvärt. Som avhandlingen nu föreligger, är det icke alltid möjligt få grepp om huruvida den lösning docenten Lindberg givit problemen är den riktiga.

Ett studium av docenten Lindbergs avhandling är av synnerligen stort intresse. I någon mån beror detta kanske på det nyhetsvärde källmaterialet har. Men det är främst docenten Lindbergs egen förtjänst. Hans arbete är resultatet av en självständig bearbetning av källmaterialet och är av mycket hög vetenskaplig kvalitet.

Även på andra områden än de nu behandlade har docenten Lindberg under senare år gjort insatser. En uppsats har han sålunda ägnat »Daljunkern». Det är visserligen sant, att ett av docenten Lindbergs resultat i denna uppsats: »det går inte att hålla fast vid omdömet, att daljunkern inte kan ha varit den han gav sig ut för» ej kan upprätthållas. Daljunkern har icke varit Nils Sture. Men uppsatsen, i flera avseenden väl genomförd, belyser förtjänstfullt bl. a. Gustaf Vasas förhållande till Dalarna och daljunkerns uppror. Härtill kommer en förträfflig uppsats om »1789 års cahiers de doléances i den historiska litteraturen» och några recensioner av historiska arbeten. De visa kritisk förmåga.

Docenten Lindberg har sedan 1936 på ett synnerligen förtjänstfullt sätt tjänstgjort som föreståndare för Stadshistoriska institutet, sedan 1939 varit docent i historia vid Stockholms hög-

skola, under åren 1940—49 tidvis innehaft partiella professorsvikariat vid nämnda högskola, samt varit fakultetsopponent vid fem disputationer. Han förklarades kompetent till professur i historia vid Uppsala universitet av samtliga sakkunniga 1941 samt blev vid sökande av professur i historia vid Stockholms högskola 1950 av Humanistiska fakulteten placerad i första, av Lärarérådet i andra rummet.

I mitt sakkunnigutlåtande av 1941 uttalade jag uppfattningen, att docenten Lindberg »styrkt, om också svagt, skicklighet till det då sökta ämbetet». Uppfattningen var icke beroende av, att han vid den tid utlåtandet avgavs, huvudsakligen varit inriktad på stadshistorisk eller lokalhistoriskt betonad forskning. Ett på dessa områden nedlagt arbete behöver enligt min mening icke i och för sig ur specimenssynpunkt vara av lägre värde än det som nedlagts på andra forskningsområden. Min uppfattning grundade sig på »att de bärande elementen i docenten Lindbergs vetenskapliga produktion tillhörde ett starkt begränsat specialområde». Området var två svenska småstäders historia. »Själva de ämnen, på vilka docenten Lindberg offrat sina krafter», framhöll jag, »hade icke låtit hans vetenskapliga anlag komma till full utveckling». Riktigheten av denna uppfattning har till fullo bestyrkts av docenten Lindbergs senare vetenskapliga produktion.

Docenten Lindberg har nu ådagalagt utmärkt skicklighet till det nu sökta ämbetet.

Docenten *Jerker Rosén*, född 1909, har arbetat på många områden av Sveriges och Nordens historia. Hans forskningar omspänna tiden från 1000-talets början fram i 1700-talet och gälla en lång rad skiftande ämnen inom såväl inre- som utrikespolitisk historia.

Docenten Roséns gradualavhandling behandlar »Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder. Studier i nordisk politisk historia 1302—1319». Källmaterialet är fragmentariskt och svårbehandlat. Docenten Rosén visar sig i samlandet och genomarbetandet av detsamma som en energisk forskare med livlig kombinationsgåva och sinne för de politiska sammanhangen. Historieskrivningen har tidigare i regel ganska blint följt framställningen av denna periods historia i den främsta berättande källan, Erikskrönikan. Docenten Rosén har klar uppfattning av Erikskrönikans svagheter och tendens och bygger sin framställning främst på urkundsmaterialet. Han har härigenom lagt en fastare grund för utforskningen av tidens historia och vunnit många välgrundade resultat. Främst skulle jag vilja fram-

hålla hans undersökning av de olika politiska partierna i dåtidens Sverige och motsättningarna dem emellan. Men vissa brister vidlåda detta docenten Roséns förstlingsarbete. Till dessa hör en böjelse, att när källorna svika något ohejdat hänge sig åt vetenskapligt skäligen värdelösa kombinationer och spekulationer. Docenten Rosén gör ej heller alltid tillräckligt skarp skillnad mellan den olika visshetsgrad de framlagda resultaten äga.

Docenten Roséns gradualavhandling har följts av åtskilliga smärre studier i medeltidens historia. Några av dessa äro av betydande intresse. Uppsatsen »De sekulära domkapitlens tillkomst» har en vidsträcktare räckvidd än titeln anger. Genom ett skarpsinnigt utnyttjande av källmaterialet lyckas docenten Rosén avvinna detta värdefulla synpunkter på folkungaättens förhållande till kyrkan, på dennas betydelse som den nya konungaättens förnämsta stöd och på hur Birger Jarl brutit vägen för sig och sin ätt till regeringsmakt och krona. »Studier i Stockholms gråbrödraklosters diarium» är ägnad en viktig källa till Sveriges historia under senare medeltid. Docenten Rosén dokumenterar här kritisk blick för en undersökning av en historisk källskrift. I »Knut den store och ärkebiskopen av Bremen» söker docenten Rosén insätta Knut den stores nordiska politik vid tiden för Helgeåslaget 1024 el. 1025 i ett större sammanhang än man i moderna framställningar vanligen gjort. Knut den store skall vid denna tid ha sökt en uppgörelse med den tyske kejsar Konrad III och med övergivande av sin tidigare kyrkopolitik fått Hamburg-Bremens och påvens stöd i sin nordiska politik. Docenten Rosén kallar sin uppsats »ett försök». Försöket vittnar om en sinnrikt arbetande kombinationsförmåga och är icke alldeles illa underbyggt. Samma kombinationsförmåga kommer till synes i uppsatsen »Tronskiftet i Sverige 1275». Av intresse är här bl. a. påvisandet av att det drag av vankelmod och ombytlighet, som för eftervärlden färgat bilden av kung Valdemar Birgersson, ytterst stammar från den samtida agitationen mot den avsatte kungen.

En populär skrift från 1943 »Hur Skåne blev svenskt» är det första tecknet på att docenten Rosén vänt sitt intresse till ett nytt forskningsområde, Skånes försvenskningshistoria. Den lilla skriften visar full behärskning av källmaterialet och förmåga att i väldisponerad form framlägga det för den ställda frågan väsentliga. Docenten Roséns huvudarbete på detta område är »Skånska privilegie- och reduktionsfrågor 1658—1686. Studier rörande Karl XI:s skånska räfstepolitik och Skånes försvenskning». Därtill kommer en uppsats »Sjättepenningen och den svenska godspolitiken i Skåne på 1600-talet» samt en utgåva

med inledning, »Rutger v. Aschebergs ämbetsberättelse 1693». Arbetena gälla den svenska statsmaktens relationer till den skånska adeln och de skånska frälsegodsen, en huvudfråga i de skånska landskapens försvenskningshistoria. Docenten Rosén har i dessa arbeten övervunnit den fallenhet för lösa kombinationer, som här och var framträda i hans tidigare produktion. Han visar sig kunna behärska ett mycket stort otryckt källmaterial och ur detta framdraga huvudlinjer i utvecklingen. Grundligt och sakligt utreder han den ofta svårtydda svenska politiken gentemot Skåne och ser genomgående denna och dess skiftningar mot bakgrunden av den svenska regeringens allmänna inställning i in- och utrikespolitiska frågor. Arbetena vittna om djupgående forskning och logisk stringens. Genom exakt framläggande av fakta och forskningsresultat lyckas det även docenten Rosén att i fasta linjer teckna bilden av åtskilliga av den svenska politikens män, främst av den skånske generalguvernören Rutger v. Ascheberg och av dennes närmaste omgivning. Man skulle endast vilja uttala den önskan, att docenten Rosén bleve i tillfälle att framlägga även siffermässiga beräkningar av de skånska räfsternas resultat. Uppsatsen om »Sjättepenningen» är värd särskilt erkännande. Den handlar om ett förbisett moment, en detalj i Karl XI:s reduktion. Men docenten Rosén lyckas genom sin undersökning av denna detalj klart belysa brytningen i uppfattningen mellan förmyndartidens och Karl XI:s skånska politik.

Docenten Roséns forskningar om Skånes försvenskning ha fört honom till även andra problem i stormaktstidens historia. Han har sålunda behandlat svensk provinspolitik under stormaktstiden överhuvud i uppsatsen »Statsledning och provinspolitik under Sveriges stormaktstid». Skarpt markerar han de olika linjer denna politik följt: hertig Carls och Johan Skyttes energiska strävanden för Estlands och Livlands inkorporering, uniformitet och representation i råd och riksdag och Axel Oxenstiernas principiellt motsatta ståndpunkt, enligt vilken dessa land borde behandlas som provinser och hållas utanför den svenska ståndsgemenskapen samt den olika inställning till de skånska landskapens uniformitet och inkorporering, som intogs av å ena sidan Carl X Gustaf och Carl XI å andra av den senares förmyndareregierung. Med pregnans och klarhet söker han fastställa de in- och utländska faktorer, som härvid varit de bestämmande. Ett annat av docenten Rosén behandlat problem i stormaktstidens historia gäller Johan Gyllenstierna.

Ett av de värdefullaste kapitlen i avhandlingen »Skånska privilegie- och reduktionsfrågor 1658—1686» behandlar Johan

Gyllenstiernas stort upplagda försvenskingsprogram, hans hårdhänta hävdande av den svenska statsmaktens krav och den hänsynslöshet han härvid visade mot enskilda intressen. I uppsatsen »Johan Gyllenstiernas program för 1680 års riksdag» (jfr »Johan Gyllenstierna, Hans Wachtmeister och 1680 års riksdag. Ett diskussionsinlägg») har docenten Rosén fullföljt dessa undersökningar av Johan Gyllenstiernas politik. Genom en metodiskt intresseväckande och med omsikt genomförd kritik av de berättande källorna till riksdagens förhistoria kan han fastslå, att talet om Gyllenstiernas plan för riksdagen 1680 och om denna plans fullföljande under och efter riksdagen är allmängods vid 1680-talets början. Han uppvisar ytterligare att av Karl XI:s och Johan Gyllenstiernas handlande vid tiden för Ljungbymötet i november—december 1679 tydligt framgår förhandenvaron av bestämda planer med avseende på vad som skulle genomföras på den instundande riksdagen. Johan Gyllenstiernas död några månader före riksdagen har icke betecknat ett direkt brott i utvecklingslinjen. De tre stora avgörandena vid riksdagen — reduktionen, förmyndarräfsten och degraderingen av riksrådet — överensstämma helt med hans intentioner. Ett förnämligt ämne har i denna undersökning fått en förnämlig behandling. Det försök, som gjorts att kullkasta den, har helt misslyckats.

Under senare år har svensk in- och utrikespolitik 1697—1721 varit föremål för docenten Roséns intresse; samtidigt har han dokumenterat fortsatt intresse för medeltidens historia.

Till det förra området hör »Det engelska anbudet om fredsmedling 1713. En studie i politisk propaganda.» Skriften är i första hand en undersökning av inrikespolitisk propaganda under krisen 1713. Forskningen rörande denna kris har tidigare främst byggts på det officiella källmaterialet, rådets protokoll och skrifter. Docenten Rosén har ett nytt, fruktbärande grepp på ämnet. Han utnyttjar i större utsträckning den franska residentens depescher från Stockholm och de politiska pamfletterna. Ingående undersöker han de senare och den propaganda för fredsunderhandlingar och riksdagskallelse, i vilken de ingå. Han når bl. a. resultatet, att det finnes så många anknytningspunkter mellan propagandarörelsen och kanslipresidenten Arvid Horn, att man kan våga fastslå, att denna av honom från början gillats och utnyttjats. På enstaka punkter pressar docenten Rosén utan tvivel källmaterialet väl hårt, men undersökningen är i stort sett både insiktsfullt och skickligt genomförd och fördjupar väsentligt kännedomen om det svenska rådets politik under Karl XII:s vistelse i Turkiet.

Till samma tidsområde hör en i korrektur föreliggande bok

»Sveriges utrikespolitik 1697—1721». »Framställningen är», enligt författarens uppgift, »gjord på uppdrag av kommittén för Sveriges utrikespolitiska historia och enligt kontraktet fastställt att omfatta c:a 10 tryckark.» Den visar, att docenten Rosén är synnerligen väl förtrogen med det mycket omfattande källmaterial och den stora litteratur, som finnes för det behandlade ämnet. Framställningen följer dock icke slaviskt denna. Docenten Rosén har ofta nog sin egen mening och anlägger icke sällan nya, väl övervägda synpunkter. Man måste emellertid beklaga, att Sveriges utrikespolitik under den omvälvningstid, som behandlas i boken, är alltför starkt isolerad från den inre utvecklingen och det inre tillståndet i Sverige. Framställningen når icke alltid under ytan. Man saknar väsentliga drag i bilden både av Karl XII, som under nära ett årtionde drog omkring med en krigshär i Östeuropa och under fem år var bosatt i Turkiet och av det svenska rådet, som samtidigt satt i Stockholm. »Sveriges utrikespolitik 1697—1721» är ett gott lärdomsprov, men icke av samma vetenskapliga kvalitet som docenten Roséns övriga produktion.

De skrifter till medeltidens historia av docenten Rosén, som tillkommit under senaste år äro »Kronoavsöndringar under äldre medeltid» och »Drottning Margaretas svenska råfst».

Det gamla svenska kronogodset, »Uppsala öd», har varit ett kärt ämne för en äldre historieskrivnings hypotesmakeri. Det har betecknats som en kolossal egendomscomplex, som om den rätt förvaltats, borde ha gjort den svenska staten oerhört rik, men nästan allt skall ha förskingrats under perioden 1250—1350. Docenten Rosén konstaterar, att ingen källa upplyser om det svenska kronogodsbeståndets omfattning vid 1200-talets mitt, ej heller 100 år senare. Genom en undersökning, som tar vederbörlig hänsyn till donatoriens ställning, den abalienerade egendomens natur och besittningsvillkor, når han vidare resultatet, att under tiden 1290—1363 lämnar urkundmaterialet intet säkert exempel på en evärdlig donation eller försäljning av gammalt kronogods. Exempelen omedelbart dessförinnan — under Magnus Ladulås regering från 1276 — äro i stort sett inskränkta till donationer till klosterstiftelser. De gods, som abalienerats under tiden fram till 1363, äro gods, som härröra ur kronans anspråk på allmänningar och främst konfiskerade gods. Avhandlingens andra huvuddel behandlar avsöndringsförbuden och de första reduktionerna. Docenten Rosén uppvisar, att avsöndringsförbudet varit aktuellt under tiden 1276—1279, och ser avsöndringsförbuden mot bakgrunden av såväl den allmäneuropeiska utvecklingen som den inre utvecklingen i Sverige. I tiden samman-

falla de med kraven på garantier mot nya pålagor och extra gårdar. Undersökningen, för vilken här icke kan lämnas en mera ingående redogörelse, behandlar åtskilliga huvudproblem i Sveriges historia från mitten av 1200-talet fram i mitten av 1300-talet bl. a. striden mellan stat och kyrka under Torgils Knutssons tid och kronans finansnöd och den därav framkallade reduktionen av avsöndrade kronogods under Magnus Erikssons tid. Den är mönstergillt genomförd; dess resultat väl genomtänkta. Avhandlingen är i sin helhet av vetenskapligt hög kvalitet. Sitt intresse för det i avhandlingen behandlade ämnet har docenten Rosén ytterligare ådagalagt genom sin sista större tryckta skrift »Drottning Margaretas svenska räfst». Denna räfst har tidigare i hög grad uppmärksamrats av historisk forskning. Docenten Rosén har sett den från delvis nya synpunkter. Skriften är ett nytt prov på en forskning, som genom en skarpsinnig behandling av ett litet källmaterial, lyckas avvinna detta betydelsefulla resultat. Dessa gälla både räfstens tillkomsthistoria och genomförande och de politiskt skickliga men hänsynslösa metoder, som kunde komma till användning i drottning Margaretas finanspolitik.

Av docenten Roséns hand föreligga utöver här genomgångna skrifter åtskilliga mindre uppsatser och en rad innehållsrika recensioner. Av de förra torde böra nämnas en populärt hållen skrift i utländsk historia »Ungern och Sovjetunionen» och »Före Sturemorden. Ett bidrag till Erik XIV:s karaktäristik». Denna senare föreligger ännu icke i slutgiltigt skick, men är av betydande intresse. Det torde icke vara nödigt att närmare redogöra för dessa uppsatser och recensioner. De dokumentera endast ytterligare docenten Roséns framstående forskaregenskaper.

Docenten Rosén har alltsedan den 1 juli 1939 innehaft docent- och forskarstipendium vid Lunds universitet, under tre terminer uppehållit $\frac{3}{4}$ och under en termin hela den med en professorsämbetet i historia förenade undervisningsskyldigheten, under en av dessa terminer även den därmed förenade examinationsskyldigheten utom vad angår licentiatexamen samt vid 12 tillfällen å sektionens vägnar opponerat å akademiska avhandlingar.

Docenten Rosén har ådagalagt utmärkt skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenten *Sven Ulric Palme*, född 1912, har i sina skrifter främst behandlat Sveriges historia under årtiondena omkring år 1600 och under sturetiden samt den politiska opinionsbildningen under franska revolutionen och Napoleon I. Om dessa ämnen

föreligga sex, av honom själv i meritförteckningen kallade »särskilda arbeten».

I sin gradualavhandling »Sverige och Danmark 1596—1611» har docenten Palme gripit sig an med ett ämne, om vilket finnes en ej obetydlig äldre litteratur. Genom forskning i svenska, danska, nordtyska och holländska arkiv har han sammanbragt ett långt större källmaterial än tidigare kommit till användning. En betydande forskningsprestation ligger bakom avhandlingen, och det nya källmaterialet, som med mycken omsorg refereras eller registreras, ger väsentligt ökad kunskap både om förhållandet mellan Svrige och Danmark under senare delen av 1500-talet och om den svensk-danska politik, som slutligen ledde till Kalmarkriget. Det ger även bidrag av intresse för uppfattningen av Karl IX:s och Kristian IV:s personligheter. Avhandlingen innehåller goda partier och resultat. Av dessa skulle jag särskilt vilja framhålla framställningen av den politiska krisen i Sverige vintern 1601—1602 och dennas betydelse samt av det svenska riksrådets återupprättande 1602. Bearbetningen av källmaterialet är emellertid av något ojämnt värde. I vissa partier lider avhandlingen sålunda av bristande koncentration. Den har härigenom fått ett avsevärt större omfång än ämnets natur kräver. Ett exempel härpå lämna framställningarna av de båda, icke alltför betydelsefulla gränsmötena vid Flabäck 1601 och 1603. De omfatta tillsammans åtskilligt över 100 sidor. Källmaterialet, icke författaren behärskar här och även annorstädes framställningen. De politiskt avgörande faktorerna skymmas av de många detaljerna och av de ordrika nästan ändlösa resonemangen. Det är ofta svårt att finna rätt i vad man med hänsyftning på denna avhandling med fullt skäl kallat »de vindlande gångarna» i docenten Palmes framställning.

Docenten Palmes huvudarbete i sturetidens historia är »Riksföreständarvalet 1512. Studier i nordisk politik och svensk statsrätts historia 1470—1523». Arbetet är brett upplagt. I dess första hälft behandlar docenten Palme förutom Erik Trolles och Sten Sture d. y:s riksföreständarval och därmed nära samhörande händelser även maktkampen under Svante Nilssons tid och Sten Svantessons expektans, Sten Stures val i belysning av händelserna under hans första riksföreståndartid och striden om Kristian II:s handfästning. Arbetets senare hälft gäller medeltidens statsrättsliga eder och makten över län och slott under sturetiden. Ämnet är väl ägnat för en ingående undersökning av olika sidor av Sveriges historia under sturetiden. Frågan är om docenten Palme på ett tillfredsställande sätt behandlat och lyckats lösa de stora problem, som han givit sig i kast med.

Beträffande arbetets första hälft har en följande forskning i mångt och mycket förnekat detta. Docenten Palmes arbete har sålunda varit föremål för en rad anmärkningar av professor Gottfrid Carlsson. Bland annat har denne påtalat bristande akribi vid återgivandet av medeltida texter. Detta är ofrånkomligt riktigt. De stickprov jag tagit för att undersöka akribien i övrigt ha gett vid handen, att det förekommer, att källställen återges mindre exakt. Men stickproven berättiga icke till någon generell slutsats om bristande akribi i avhandlingen. Senare har docenten Gunnar Westin skrivit en mindre, starkt koncentrerad avhandling om samma ämne som docenten Palme, »Striden kring riksföreståndarvalen 1512». I en rad frågor har han nått starkt avvikande resultat. Det synes mig icke vara tvivel underkastat, att docenten Westins resultat äro långt säkrare underbyggda än docenten Palmes och att stora partier av dennes arbete rasa sönder och samman. Orsaken är att söka i docenten Palmes behandling av källmaterialet. Detta underkastas icke någon förutsättningslös kritik och värdesättning. Urkunder tolkas med utgångspunkt från tendensiösa berättande källor. De feltolkas uppenbart. Byggnadsstenarna äro icke ur källmaterialet framdragna fakta. Till källmaterialets uppgifter knyts i stället som det med rätta sagts »en snårskog» av resonemang fram och tillbaka. Uppgifterna bli samtidigt utgångspunkter för hugskott och för ett stundom hämningslöst hypotesmakeri. En kulmen synes mig detta nå, när docenten Palme kommer in på frågan om Sten Stures indragning av Stäkets län från ärkebiskop Gustaf Trolle till kronan 1517, en händelse som betecknar utbrottet av den öppna tvekampen mellan stat och kyrka i Sverige. »Syftet har varit», skriver docenten Palme, »att utöva påtryckning på Gustaf Trolle och vinna hans och kyrkans politiska stöd — kanske för ett konungaval och en kunglig kröning.» Källmaterialet har kastats överbord; den historiska romanen blomstrar. I en följskrift »Studier i sturetidens statsrättshistoria» har docenten Palme sökt försvara sina positioner. Det sker utan nämnvärd framgång. Med vad här sagts, är givetvis icke uteslutet, att första hälften av docenten Palmes bok icke skulle innehålla även iakttagelser av värde. Sådana finnas i det stora arbetet. Icke minst torde böra framhållas docenten Palmes sinne för historiska sammanhang. Men i stort sett är denna del av boken icke något specimen av väsentligt värde.

Andra hälften av docenten Palmes arbete är emellertid av annan beskaffenhet än första. Det finnes här stora partier, som äro vetenskapligt fullgoda, ja utmärkta. Jag avser främst de båda kapitlen om »Rådets eder och sammansvärjningar» och om

»Slottsloven under sturetiden». Docenten Palmes rekonstruktion av den senmedeltida »republikanska rådseden» ger nya aspekter på centrala spörsmål. De vunna resultaten äro i åtskilliga punkter av grundläggande betydelse för kännedomen om statsrättsliga förhållanden under sturetiden. Denna hälft av boken förtjänar högt erkännande.

Ett större bidrag till sturetidens historia har docenten Palme även lämnat i boken »Sten Sture den äldre». Utan tvivel har docenten Palme rätt, när han skriver, att »Sten Sture den äldre för vår tids svenskar framstår som en av den nationella historiens hjältar. Tapper, klok, måttfull, trogen och redfast, ädel och ridderlig i gärning och tal, het endast för nationella mål såsom för kampen mot den danske och den ryske arvfienden om Sveriges oberoende av främmande inkräktare — sådan är hans bild.» Historisk forskning har under senare årtionden tagit avstånd från denna populära uppfattning och i en rad undersökningar uppdragit linjerna för en ny bild av Sten Stures gärning och politiska personlighet. Docenten Palme har i sin biografi i första hand lämnat en sammanfattning av denna forskning. Sammanfattningen är mången gång självständigt gjord. Men även egna forskningar ligga till grund för docenten Palmes biografi. Resultaten av dessa föreliggande främst i ett instruktivt kapitel om Sten Sture som godspolitiker och affärsman. I det politiska porträttet som docenten Palme ger av Sten Sture, tecknar han honom som »en maktpolitiker, som under en mera än trettioårig statsmannabana, målmedvetet kämpat om makten i riket: den verkliga makten, ekonomiskt, administrativt och politiskt». . . . »Det har icke gällt fosterlandet, det har icke gällt staten, det har icke gällt det allmänna bästa. Det har gällt hans egen politiska makt och hans egen ekonomiska välfärd.» Att uppfattningen av Sten Sture som en hänsynslös maktpolitiker är riktigare än den traditionella bilden av honom är uppenbart. Det är värt uppskattning, att docenten Palme starkt och på ett stimulerande sätt framhäver denna sida av hans personlighet. Men det porträtt, som docenten Palme målar av Sten Sture saknar i åtskilliga drag stöd i källmaterialet och är mycket onyanserat. I tidigare svensk historie-skrivning har Sten Sture varit en senmedeltida »rex iustus». Hos docenten Palme har den vite blivit svart. Hans Sten Sture erinrar om en senmedeltida »rex iniquus». I lofvärd reaktion mot traditionella vanföreställningar har docenten Palme på åtskilliga punkter skjutit över målet. Även en annan brist i biografien torde böra framhållas. En senare forskning har framhävt, att Sten Sture den äldre lagt grunden för en ekonomisk nyorganisation av den svenska staten och därmed för en stark regerings-

makt byggd på ekonomiskt stabil grund. De yngre sturarna och Gustaf Vasa ha fullföljt och fulländat hans verk. Sten Sture var en nyskapande statsman. Man kan med skäl ställa frågan om han eller Gustaf Vasa skall räknas som grundläggare av en senare tids starka kungamakt. Docenten Palme har knappast uppmärksammat denna Sten Stures kanske främsta och mest bestående gärning. Det saknas något väsentligt i hans politiska porträtt av Sten Sture.

Till samma tidsområde som gradualavhandlingen hör docenten Palmes senaste större skrift i Sveriges historia: »Söderköpings riksdag» (korr.). Skriften innebär liksom i viss mån arbetet om »Riksföreståndarvalet 1512» en omläggning av docenten Palmes vetenskapliga arbete. Främst hans gradualavhandling utmärkes av en strävan att fullständigt återgiva eller åtminstone registrera allt källmaterial. I »Söderköpings riksdag» syftar framställningen, som docenten Palme själv säger, »icke till en fullständighet, som vore en missförstådd vetenskaplighet». Dess avsikt är icke heller att undersöka riksdagens förlopp. Den upp-tar i stället till behandling en rad av de historiska problem, som yppa sig vid studiet av källorna till riksdagens historia. Framställningen är en ständig diskussion av olika alternativ för problemens lösning. Åtskilliga alternativ avvisas, andra befinnas sannolika, åter andra godtagas. På åtskilliga punkter kan man tveka om huruvida docenten Palmes analys av källorna är riktig; hans resultat äro stundom svagt underbyggda. Men arbetet som helhet har fört forskningen ett stort steg framåt. Centrala historiska problem ha på ett fruktbart sätt upptagits till diskussion. I första hand gäller detta riksdagsbeslutets verkliga innebörd. I tidigare forskning har Söderköpings riksdag stundom betraktats som hertig Karls första och avgörande steg på revolutionens väg. Genom dess beslut skall han bl. a. ha blivit riksföreståndare med full kunglig myndighet. Docenten Palme söker visa, att denna uppfattning återgår på hertigens egen politiska agitation och gör gällande en rakt motsatt uppfattning. Hertig Karl skall i Söderköping ha fått vidkännas ett svårt politiskt nederlag; ständerna ha avvisat hans krav på riksföreståndarskap med full kunglig myndighet. Söderköpings riksdag har endast bekräftat ett redan bestående riksföreståndarskap med starkt begränsade befogenheter. Man följer med stort intresse docenten Palmes bevisföring för denna syn på Söderköpings riksdag. Docenten Palme har i väsentliga avseenden brutit nya banor för uppfattningen både av riksdagen och av hertig Karl och hans revolution.

I sitt sista större, ännu endast i manuskript föreliggande arbete har docenten Palme vänt sitt intresse till ett ämne av

delvis annan natur än tidigare. Det gäller utländsk historia — redan detta värt uppskattning — och den politiska opinionsbildningen. Arbetet, »Studier till den politiska opinionsbildningen under revolutionen och Napoleon. 1. Revolutionsman, frihetsman, reaktionär» har framgått ur forskningar i fransk publicistik, vilka bedrivits i franska arkiv och bibliotek. Arbetsfältet är en åtminstone delvis orörd mark. Med klar insikt om det utsiktslösa att söka täcka hela det område, som varit föremål för hans forskning, har docenten Palme valt att söka följa en fransk publicists, Joseph Fiévée's utveckling från revolutionsman till frihetsman och slutligen till reaktionär. Fiévée lämpar sig väl härför, icke minst därför att han även varit politiker. Hans liv och hans förbindelser med boktryckerier och samtida tidningspress är även väl ägnade ge en bild av den oppositionella publicistikens allmänna villkor under den franska revolutionen. Det är icke lätt att nå en säker uppfattning av detta arbetes värde. Det källmaterial och i stora delar även den litteratur, på vilket det bygger, är ej inom räckhåll i Sverige. De möjligheter, som finnas för en bedömning, synas mig emellertid ge vid handen, att docenten Palme med framgång löst de uppgifter han ställt sig. Hans arbete visar känslighet för både idéer och realiteter och sammanhang och brytning dem emellan. Joseph Fiévée har under hela sin politiska bana livats av Rousseaus idéer. I dessa och den häftiga reaktionen mot våldet, som med terrorn trätt i lagens ställe, finner docenten Palme förklaringen till att han liksom flera andra revolutions- och frihetsmän slutligen hamnat i Napoleons tjänst och blivit hans verktyg. Docenten Palmes arbete synes visa både kunskap och psykologisk blick.

De hittills diskuterade skrifterna, de »särskilda arbetena», äro docenten Palmes vetenskapliga huvudarbeten. Förutom dem har docenten Palme varit verksam som utgivare och skrivit en lång rad skrifter — inalles 48 — som av honom själv rubriceras såsom »uppsatser och vetenskapligt småtryck (meddelanden, recensioner m. m.)». Docenten Palmes utgivningsarbeten äro av icke obetydlig omfattning. Främst står c:a 15 i korrektur och 5 i manuskript föreliggande tryckark av en del av Svenska riksdagsakter. I nära sammanhang härmed står en förtjänstfull källkritisk granskning av rättegångsprotokollet från Linköpingsråfsten år 1600. En genomgång skrift för skrift av docenten Palmes många uppsatser och vetenskapliga småtryck skulle här föra för vitt. Det övervägande antalet av dem falla inom samma eller närliggande områden som docenten Palmes huvudarbeten — tiden omkring år 1600 och sturetiden — eller stå i sammanhang med gradualavhandlingar, på vilka han varit fakultets-

opponent. Ett icke obetydligt antal uppsatser behandla emellertid olikartade ämnen från helt andra områden, från medeltidens likaväl som från nya tidens svenska och allmänna historia. Åtskilliga av uppsatserna och småtrycken äro obetydligheter eller uppvisa svagheter av samma karaktär som docenten Palmes huvudarbeten. Andra åter äro av större intresse och vetenskapligt tillfredsställande. Bland dessa synas två böra omnämnas. Uppsatsen »En politisk giftermålshandel. Prinsessan Anna Vasa och markgreven Johan Georg av Brandenburg» vittnar liksom många andra av docenten Palmes uppsatser om ingående och omfattande arkivforskning. Docenten Palme är en framstående kännare av icke blott nordiska utan även nordeuropeiska arkiv. Uppsatsen »Intendenternas ombud. Till frågan om det moderna tjänstemannabegreppets uppkomst i Frankrike» visar förmåga att självständigt och med ny problemställning utnyttja äldre litteratur och specialutredningar. »Uppsatser och vetenskapligt småtryck» är ingen mera betydande vetenskaplig prestation, men de visa docenten Palme som en forskare med ett synnerligen vaket och livaktigt historiskt intresse. Överallt finner han uppgifter att undersöka.

Samma egenskaper komma till synes i de skrifter, vilka docenten Palme i sin meritförteckning kallar »Några folkupplysningsskrifter». Docenten Palme har i dessa behandlat en lång rad olikartade ämnen från olika tidsområden. Till medeltidens och Vasatidens historia höra »Karl IX — bondekonung?», »Valdemarstågets historiska innebörd», »Vasasönerna» (Ur Sveriges historia genom tiderna 2.), »På furste och riddarborgar» och »Glädjedagar i hård tid» (Ur Det glada Sverige 1.), »Karl IX och hans tid» (Ur Historiska bilder 1.) och »Stockholms krigshistoria» (Ur Stockholms historia 1252—1952.); till 1800- och 1900-talens historia höra »De storas möten efter andra världskriget» (Världspolitikens dagsfrågor 1946), »Stormaktskonferensen i Moskva 1947» (Meddelande från Malmö luftförsvarsförening 1947), »En ny tid med nya livsformer» (Ur Det glada Sverige 3.), »General von Seecht, riksvärnet och Ryssland efter Versailles» (Ny militär tidskrift 1949), »Franska kolonialproblem» (Meddelande från Malmö luftförsvarsförening 1951). Samtliga dessa skrifter vila på en vidsträckt beläsenhet i den historiska litteraturen. Med påfallande lätthet har docenten Palme förmått att sätta sig in i historiska spørsmål från olika tider och att i en i regel lättläst form skildra händelser och förhållanden. Framställningen når stundom icke långt under ytan och förefaller vara väl hastigt hopkommen. Men den präglas av en berömvärd strävan att göra sig fri från konventionella uppfattningar. Den

är ibland något hasarderad, men innehåller också intresseväckande och originella idéer och uppslag.

Docenten Palme är sedan 1942 docent i historia vid Uppsala universitet, innehar sedan 1/3 1946 docentstipendium och har fullgjort stadgad undervisningsskyldighet utom läsåret 1949—1950, har h. t. 1945—v. t. 1949 samt läsåret 1950—1951 innehaft partiella professorsförordnanden, har sex gånger fungerat som fakultetsopponent och har under nära tre år bedrivit historiska forskningar vid bibliotek och arkiv i Köpenhamn, Haag, London, Paris och i ett stort antal tyska arkiv.

Att docenten Palme styrkt skicklighet till det sökta ämbetet är uppenbart.

Docenten *Sven A. Nilsson*, född 1914, har i sin forskning varit inriktad på Sveriges historia under tiden från 1523 till fram mot mitten av 1600-talet.

Docenten Nilssons första skrift, tryckt redan då han var ung filosofie kandidat, behandlar ett ämne, »1634 års regeringsform», som med rätta kallats magistralt. I svensk historieforskning ha hävdats två motsatta uppfattningar om 1634 års regeringsform. En riktning har i den sett en sammanfattning av Gustaf Adolfs verksamhet eller avsikter för styrelsens ordnande på olika områden. Den betonar regeringsformens karaktär av ämbetsstadga och konstaterar, att den inskränker sig till att som ledande princip lämna konungens makt och ständernas rättigheter oförkränkta. En annan riktning har gjort gällande, att regeringsformen var avsedd att fastställa en ämbetsorganisation så fast och enhetlig, att det personliga konungadömet i värsta fall kunde umbäras och förklarar regeringsformen vara det mest renodlade uttrycket för rådsaristokratiens vilja till makt. Den framhåller, att den i detta syfte vänder sig både mot konung och ständer. Docenten Nilsson insätter regeringsformen i sitt historiska sammanhang. I anslutning till Fredrik Lagerroth finner han detta i den maktkamp mellan det autokratiska kungadömet och den konstitutionellt sinnade rådsaristokratin, vilken som en röd tråd går genom äldre svensk historia. Gustaf Adolfs död och Christinas omyndighet ha liksom tidigare Karl IX:s död givit rådsaristokratien ett tillfälle att hävda sig och sina intressen. Efter en skarpt genomförd analys av regeringsformens tillkomsthistoria och innehåll når docenten Nilsson slutsatserna, att regeringsformens innehåll står i stark motsättning till Gustaf Adolfs intentioner. »I själva verket riktar sig regeringsformen både mot konungens höghet, rådets myndighet och ständernas rätt och frihet. Vad den tillgodoser är dess upphovsmans: Axel

Oxenstiernas maktintressen.» En följande diskussion («Axel Oxenstierna och regeringsformen 1634» och där anförd litteratur) synes mig icke ha rubbat dessa resultat. Docenten Nilssons undersökning gav stora löften för framtiden.

I sin i tiden närmast följande vetenskapliga produktion har docenten Nilsson vänt sig till ämnet krona och frälse i Sverige under äldre Vasatiden. Huvudarbetet är gradualavhandlingen »Krona och frälse i Sverige 1523—1594. Rusttjänst, Länsväsende, Godspolitik.» En sällsynt omfattande och djupgående arkivforskning ligger bakom detta arbete. Det till buds stående källmaterialet, i all huvudsak rent kameralt, är också mer än vanligt svårbearbetat. De fallpropar, som lura på forskaren, äro många. Docenten Nilsson behärskar emellertid sitt källmaterial med nära nog suverän säkerhet. Avhandlingen gäller ett huvudproblem i Sveriges historia: länsväsendets och det adliga godsbeståndets utveckling under en tid då de medeltida formerna försvinna och lämna plats för nya förlänings- och donationstyper. I detta sammanhang behandlas självfallet även rusttjänsten. Även denna undergår under 1500-talet stora förändringar och blir mot slutet av århundradet för kronan av allt mindre och mindre betydelse.

För Gustaf Vasas tid äro vissa av de frågor, som docenten Nilsson behandlar, i sina huvuddrag tidigare utredda av främst Hans Forssell. Dennes arbete utbygges av docenten Nilsson under kritisk granskning av källmaterialet. För det följande nära halva århundradet rör sig docenten Nilssons avhandling på i stort sett tidigare obearbetad mark. Den ger här mången gång helt ny kunskap. Några av de resultat, som docenten Nilsson vinner, och av de linjer hans avhandling följer, böra särskilt framhållas. I sin behandling av rusttjänsten torde docenten Nilsson sålunda ha i huvudsak riktigt löst den omdiskuterade frågan om hur Erik XIV:s rusttjänstordning förhåller sig till Gustaf Vasas. Han har uppvisat, att den förra i väsentliga hänseenden innebar något nytt och i sin tillämpning för adeln måste medföra tunga bördor. En andra huvudavdelning i avhandlingen är koncentrerad kring en i sitt slutresultat känd, men tidigare icke utredd utvecklingslinje: det medeltida länsväsendets omdaning till ett avlöningssystem och de vittgående konsekvenser detta medförde icke blott för de adliga förläningsstagarna utan för det svenska samhället överhuvud. En tredje huvudavdelning, godspolitik, är rik på omsorgsfullt gjorda undersökningar. De gälla de faktorer som lett till förändringar av det adliga godsbeståndet, frälseökningen 1560—1590, dennas orsaker och mycket annat. En av dessa undersökningar leder till det, som docenten Nilsson själv säger, »överraskande resultatet att nära nog samtliga under äldre Vasa-

tid utdelade skattedonationer gälla hemman, som redan var i adelns ägo». Böndernas äganderätt har i tidigare okänd grad erkänts. Först vid 1500-talets slut börjar kronan avsöndra skattejord, som vid donerandet fortfarande var i böndernas ägo. Docenten Nilsson klarlägger det sammanhang, i vilket denna nya, under följande tid dominerande form av skattedonationer hör hemma. Han uppvisar, att den är en följd av den genomgripande, under utländskt inflytande utvecklade feodaliseringsprocess, som sätter in under 1500-talet och når sin kulmen under Karl IX:s tid.

Docenten Nilsson har senare fullföljt undersökningarna i gradualavhandlingen. De äro icke avslutade. I maskinskrift föreligga emellertid två skrifter.

I tidigare historieskrivning har man allmänt ansett, att den svenska adeln under 1500- och 1600-talen ständigt avtvingat konungamakten nya medgivanden och privilegier. Konungamakten skall alltid ha varit på defensiven, adeln ständigt framflyttat sina positioner. I avhandlingen »Kampen om de adliga privilegierna» ställer docenten Nilsson frågorna om det adliga privilegieprogrammets successiva utformning, om privilegiernas tillämpning och om kronans skattepolitik mot adeln under tiden 1568—1594. Han framhåller, att för Gustaf Vasas tid kan konstateras en för adeln och dess privilegier ogynnsam utveckling. Genom Erik XIV:s hårdhänta politik mot adeln har denna ytterligare accentuerats. Enligt gängse uppfattning skola emellertid 1569 års adelsprivilegier ha inneburit en betydande seger och maktförstärkning för adeln och för mer än ett århundrade inlett ett adelsvälde i Sverige. Docenten Nilsson hävdar med framgång en annan uppfattning. Det adliga privilegieprogrammet 1569 har nästan uteslutande varit inriktat på att återställa forna rättigheter samt att undanröjja eller nedsätta nyinförda pålagor. 1569 års privilegier kan ingalunda betraktas som någon seger för adeln. Endast till vissa delar har adeln kunnat genomdriva sitt program. Det märkliga med 1569 års adelsprivilegier finner docenten Nilsson inte ligga i de rättigheter adeln lyckats förvärva utan snarare i att Johan III kunnat hålla stånd mot det adliga anloppet. Johan III, som kommit till makten med adelns och särskilt högadelns hjälp, har i förvånande utsträckning lyckats tillgodose sin och kronans rätt. I en djupgående undersökning av hur privilegierna tillämpades, når docenten Nilsson resultatet, att adeln icke heller under senare delen av 1500-talet varit stadd på expansion i privilegiehänseende. Kronan har i tillämpningen av privilegierna icke iakttagit utfästelserna i dessa. Docenten Nilsson behandlar i detta sammanhang Johan III:s skatte- och förläningspolitik och uppvisar, att den förra med hårda bördor

drabbat inte minst adeln och dennas bönder. Genom sin skattepolitik gentemot adeln har kronan under Johan III:s tid påtagligt framskjutit sina positioner. I avhandlingens senare del tecknas i fasta linjer en i mycket ny bild av hertig Karls självrådiga privilegie- och skattepolitik, av 1590 års privilegieuppgörelse, av striden om de adliga privilegierna 1593—1594 och av orsakerna till att adelns stort upplagda privilegieaktion denna gång misslyckades.

Avhandlingarna »Krona och frälse i Sverige» och »Kampen om de adliga privilegierna» äro koncentrerade kring det ekonomiska förhållandet mellan kungamakt och aristokrati. Endast i mindre utsträckning ställes den ekonomiska och politiska utvecklingen i relation till varandra. I uppsatsen »Striden om ränntorna och länen 1592—1598» står denna relation i förgrunden. Undersökningen behandlar frågan om hur förlänningarna utnyttjades i striden mellan Sigismund och hertig Karl. Docenten Nilsson kan evident uppvisa, att en stark ökning av förlänningarna inträder efter Johan III:s död fram till 1598. Men de stora nyförlänningarna ha icke, som man tidigare menat, utdelats av Sigismund. De ha utdelats av hertig Karl. Den förre har varit återhållsam i sin förläningspolitik; den senare däremot frikostigt bortförlänat kronans tillgångar. Denna frikostighet har varit ett led i hans strävanden att vinna makt och kontroll över förvaltningsapparaten och att säkra sig själv anhängare. Fram till riksdagen i Söderköping har han genom förlänningar sökt till sig knyta den ledande rådsaristokratien. Efter brytningen med denna har han med förlänningar gynnat en annan grupp inom adeln, Axel Leijonhuvud och hans anförvanter. Undersökningen är ett bidrag av i mycket omgestaltande betydelse för uppfattningen både av hertig Karls politik och för den skiftesrika tiden 1592—1598.

Docenten Nilssons senast tryckta uppsats gäller Gustaf II Adolfs första regeringstid. I striden mellan kungamakt och rådsaristokrati hade 1611 års kungaförsäkran och 1612 års adelsprivilegier beseglat rådsaristokratiens seger. Gustaf Adolf hade i sin maktutövning bundits av råd och adel. I uppsatsen »Reaktionen mot systemskiftet 1611. En linje i Gustaf II Adolfs politik» uppvisar docenten Nilsson, att Gustaf Adolf redan under sitt första regeringsår söker lösgöra sig från dessa band. Han går, vad man hittills förbisett, på olika områden till aktion mot adeln. Uppsatsen är även i övrigt rik på nya synpunkter och resultat. Bland dessa skulle jag särskilt vilja framhäva påvisandet av att även efter 1611 sekreterarregementet hade sina representanter i Gustaf Adolfs närhet, att bakom Gustaf Adolfs restriktiva adels-

politik står kammaren och Johan Skytte samt av den starka minskning av det adliga förläningsbeståndet, som framträder under Gustaf Adolfs tid. Med rätta framhåller docenten Nilsson, att man har anledning att ompröva den gängse uppfattningen om de stora gods- och ränteavsöndringarna till adeln under Gustaf Adolfs tid och att i flera hänseenden modifiera och vad förläningarna beträffar, väsentligt modifiera den likaledes gängse uppfattningen om adelns expansion under samma tid. Bakom denna uppsats på 37 sidor ligger ett stort arbete. Den är ett koncentrat av en bearbetning av ett mycket omfattande källmaterial.

I en recension har humanistiska sektionens opponent på docenten Nilssons gradualavhandling framfört icke oberättigade invändningar mot vissa punkter i avhandlingen. Till dessa skulle jag vilja lägga, att gradualavhandlingen i vissa partier är väl rik på detaljer. Den skulle vunnit på att dessa nedskurits. Sektionens opponent erkänner emellertid samtidigt, att avhandlingen icke ger »anledning till många eller betydande invändningar, knappast ens till frågetecken». Jag kan till fullo ansluta mig till detta opponentens yttrande. Det synes mig gälla docenten Nilssons hela produktion. Den är genomgående vetenskapligt fullödig. På grundval av ett mycket omfattande material förstår han att ställa de problem, som materialet anvisar, och att objektivt lösa dem. Allt är omsiktsfullt genomarbetat och genomtänkt och framställt med föredömlig klarhet. Docent Nilssons undersökningar om krona och frälse stå värdigt vid sidan av Hans Forsells och Nils Edéns grundläggande arbeten i Sveriges inre historia under Vasatiden.

Av docenten Nilssons hand föreligger även tre recensioner av historiska arbeten. Kritiken sätter in på centrala frågor och ger nya synpunkter och nya positiva resultat. Detta gäller särskilt recensionen av Artur Attmans avhandling »Den ryska marknaden i 1500-talets baltiska politik». Recensionen innehåller en synnerligen skickligt genomförd undersökning av ett huvudproblem i det dåtida Europas historia: Rysslands handelsbalans med det övriga Europa.

Docenten Nilsson har sedan den 1 augusti 1947 innehaft docentstipendium i historia vid Lunds universitet, varit förordnad att uppehålla ena professorsämbetet i historia under tiden den 1 februari till den 31 maj 1948 med $\frac{3}{4}$ av undervisning och examination och det andra professorsämbetet under tiden den 1 till den 28 februari 1949 med $\frac{1}{2}$ undervisningsskyldigheten samt vid två tillfällen fungerat som fakultetsopponent.

Docenten Nilsson har ådagalagt framstående skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenten *Folke Dovring*, född 1916, har i sin vetenskapliga produktion varit så gott som helt inriktad på byamål, jordmått och skatteväsen under medeltid och äldre Vasatid.

Docenten Dovrings gradualavhandling, »Attungen och marklandet. Studier över agrara förhållanden i medeltidens Sverige» behandlar främst marklandet och attungen såsom byamål och jordmått, avraden på marklandsindelad och attungsindelad jord, marklandet och skatterna, attungen och skatterna samt attungens och marklandets uppkomst. Avhandlingens huvudförtjänst synes mig vara, att den redovisar statistiska siffror byggda på en vidlyftig kasuistik. Dessa delar av avhandlingen ha otvivelaktigt ökat kunskapen om åtskilliga med det behandlade ämnet samhörande frågor. Äldre uppfattningar ha blivit bättre underbyggda än tidigare.

Docenten Dovrings egna utredningar i avhandlingen om marklandet och attungen synas mig däremot icke ge många nya synpunkter på ämnet; de resultat han når äro sällan övertygande bevisade. »Man kan iaktta en viss överbetoning av det material, som stämmer med författarens grunduppfattning, medan det material, som vill synas peka i annan riktning, något undervärderas», har det sagts vid betygssättningen av denna avhandling. Ett riktigt, synnerligen mildt formulerat omdöme. De resultat, som docenten Dovring menar sig ha vunnit, framföras under stark polemik mot föregångarna. Men denna polemik är stundom och även på centrala punkter en något besynnerlig skenfäktning mot åsikter, som icke framförts eller i själva verket nära överensstämma med docenten Dovrings egna. I fråga om marklandet som skatteenhet och om marklandets uppkomst utgår docenten Dovring sålunda från att professor Lönnroth skulle anse, att marklandet skall ha inrättats på så sätt, att det blev »en bestämd kvotandel av både hamnan och hundaret» (s. 75) och att marklandet sålunda med matematisk exakthet skulle kunna inpassas i ledungsorganisationen. I själva verket har professor Lönnroth betecknat marklandet som »ett slags jordemantal» innebärande att »ledungsbönderna indelas i markland» (Statsmakt och statsfinans s. 101). Slutet på docenten Dovrings resonemang i dessa frågor blir, att han avfärdar »teorien att marklandet inrättats för att erlægga en mark i skatt eller att det fått sitt namn på grund av sin roll såsom skattegrund» (s. 84). Teorien tillskrives uppenbarligen professor Lönnroth, men har, så vitt jag kan finna, aldrig framförts av denne. Docenten Dovring hävdar själv att marklandet »har sannolikt införts till Sverige från Europas kulturländer av kyrkans män i syfte att tjäna den kyrkliga domänens expansion och tryggandet av den kyrk-

liga jordens ekonomiska och rättsliga säkerhet» ... »Det starkaste intresset måste dock», säger han, »ha varit regleringen av avraden» (s. 190—191). Detta är tämligen exakt vad professor Lönnroth sagt, nämligen att »marklandsindelningens största betydelse måste ha legat i dess konsekvenser för jordägo- och avradsförhållandena» och att »bakom statens ingripande för att genomföra den nya jordindelningen ha stått ej blott fiskaliska beräkningar utan även mäktiga korporations- och privatintressen: kyrkans och de stora jordägarnas intressen» (Statsmakt och statsfinans s. 107).

Docenten Dovrings utredning om attungen har utom materialsamlingen förtjänsten att mera energiskt än tidigare forskning peka på attungens egenskap av sammordiskt indelningsmått. Docenten Dovring anser, »att attungen torde ha blivit införd i Sverige på så sätt att man velat kalkera den danska bolindelingen» och att »attungsindelningen i Sverige torde vara avsevärt äldre än 1100-talets senare hälft» (s. 178—180). En svensk statsmakt, som vid denna tidiga tidpunkt kunnat införa en enhetlig jordindeling, har hittills varit okänd.

Docenten Dovrings gradualavhandling har medfört docentur i »agrarhistoria». Det förefaller mig självfallet, att den ej kunnat medföra docentur i historia.

Docenten Dovrings andra huvudarbete är »De stående skatterna på jord 1400—1600». Det värdefulla i detta arbete är de skattekataloger, som utgöra senare hälften av arbetet och de främst på dessa vilande redogörelserna för skatterna. Docenten Dovring har här utfört ett nyttigt arbete. Även framställningen av Gustaf Vasas skattepolitik har förtjänster. Men arbetet innehåller också problemställningar och försök till problemlösningar. Här synes docenten Dovrings vetenskapliga förmåga mången gång slå slint. Ett centralt problem i arbetet är skattebesluten av 1403. Dessa lade, som docenten Dovring själv framhåller, »en ny grund för de stående skatterna i Sverige». Docenten Dovring anser sig här ha vunnit »ett mycket betydelsefullt resultat» och drar i det följande vittgående konsekvenser av detta. Resultatet har vunnits genom att det ungefärliga värdet av den nya skatt, som enligt 1403 års påbud skulle erläggas av fyra bönder, beräknas med ledning av ett i tiden närstående material: avlösningspriserna i Erik av Pommerns skattebok. Avlösningspriserna i denna variera emellertid starkt. Efter lägsta värderingen blir de fyra böndernas skatt värd minst 16, [efter högsta värderingen] högst 52—55 mark. Docenten Dovring väljer utan bindande bevisning den allra lägsta värderingen och finner »ovisst», om de i skatten ingående dagsverken skola räknas med. Han

räknar bort denna mycket stora post och får så i stället en skatt värd lägst $9\frac{1}{2}$, högst 20 mark. Han väljer det lägsta beloppet och konstaterar att »gärdesskatten av 1403 har vid 1400-talets början i laga värdering motsvarat approximativt 10 mark» (sid. 51, 146.) Det torde med dylika metoder vara möjligt nå snart sagt vilka resultat som helst. I detta fall gäller det ett resultat som är grundläggande för uppfattningen av drottning Margaretas skattepolitik och delvis även av 1400-talets följande skattehistoria. — En annan påfallande brist i docenten Dovrings arbete är att han så gott som uteslutande håller sig till räkenskaper och förordningar. Skattepolitikens sammanhang med politiken i övrigt, särskilt med de militära förhållandena, är honom nästan helt främmande. »De stående skatterna på jord 1400—1600» är enligt min uppfattning icke någon vetenskaplig prestation av högre kvalitet. Den är en ordinär 2-betygsavhandling, som näppeligen heller den kunnat medföra docentur i historia.

Utöver sina båda huvudarbeten har docenten Dovring skrivit ett flertal mindre skrifter. Huvudparten av dessa tillhöra samma eller närliggande ämnesområden som de båda större arbetena. I en liten skrift »Boskaps- och utsädeslängdernas uppgifter rörande utsäde» ger han en väl avvägd kritisk värdering av utsädeslängderna från 1620—1641. Han uppvisar evident, att utsädeslängderna är ett material behäftat med stora brister. De äro i detalj otillförlitliga och ge ofta värden, som ligga starkt i underkant. I tre skrifter, »Études sur le cadastre médiéval en Suisse romande», »Zur Hufenfrage im Sundgau» (manus) och »Contributions à l'étude de l'organisation des villages Normands au Moyen-Age» (manus), har docenten Dovring lämnat smärre bidrag till utländsk agrarhistoria. De vila delvis på egna forskningar i utländska arkiv och äro tecken på att docenten Dovring har öppen blick för vikten av att se svenska och nordiska agrarhistoriska förhållanden i större sammanhang. I en populär skrift »Ur storsocknarnas historia» (manus) skildrar han sockenbildning och därmed samhörande förhållanden i den del av Norrland, som senare bildat Luleå stift.

Några lyckliga arkiv- och biblioteksfynd ha fört docenten Dovring in på andra områden. Han har sålunda med kommentar utgivit »Fogdö (Vårfruberga) klostrets jordebok»; i manuskript föreligger en utgåva av Hugo Grotius' »Inleidinge tot de Hollandse rechts-geleerdheid». Denna senare sammanhänger med docenten Dovrings upptäckt av vissa delar av Hugo Grotius' bibliotek i Lunds universitetsbibliotek. Se härom skrifterna »Une partie de l'heritage litteraire de Grotius retrouvée en Suède» och

»Nouvelles recherches sur la bibliothèque de Grotius en Suède et en Italie» (manus). Denna upptäckt har även lett till »Anteckningar om drottning Kristinas bibliotek i Rom».

Vissa skrifter synas ange, att docenten Dovring numera funnit ett nytt arbetsområde i de gamla svenska landskapslagarna. Förutom två småuppsatser föreligger dock här ännu endast en mindre skrift i manuskript, »Landskapslagarnas kronologi. En problemställning och ett forskningsprogram». Åtskilligt i detta forskningsprogram är icke så nytt, som docenten Dovring framställer det. Men programmet kan kanske visa sig fruktbart. Landskapslagarna äro ännu ett i mångt och mycket obearbetat fält. Det »preliminära manuskript», det »första utkast» på 26 maskinskrivna sidor till ett större arbete, som föreligger, gör det emellertid icke möjligt att nå en säker värdesättning av detta forskningsprogram och av docenten Dovrings förmåga att genomföra det. Den »arbetshypotes», som docenten Dovring formulerar i skriftens slutstycke, är mycket svagt grundad.

Slutligen bör omnämnas en om vaken blick vittnande liten skrift »Folkunganamnet» (manus. 6 s.).

Docenten Dovring förordnades 1947 till docent i agrarhistoria vid Lunds universitet och har såsom docentstipendiat sedan h. t. 1947 i föreskriven omfattning meddelat akademisk undervisning utom v. t. 1950; har under sammanlagt mera än 8 månader företagit resor i vetenskapligt syfte till Schweiz, Frankrike, England och Italien samt under åtskilliga år tjänstgjort som extra biträde och amanuens vid Lunds universitetsbibliotek och Humanistiska sektionens i Lund seminariebibliotek. Docenten Dovring har icke hållit provföreläsningar. Om hans förmåga att meddela vetenskaplig undervisning har jag mig ingentig bekant.

Docenten Dovrings vetenskapliga produktion ligger så gott som helt inom områden, som lätt kunna förefalla vara av starkt begränsad betydelse. I själva verket är detta emellertid icke fallet. De ämnen, som docenten Dovring valt för sina båda huvudarbeten, »Attungen och marklandet» och »De stående skatterna på jord 1400—1600», äro av historiskt central betydelse. Ämnena i och för sig skulle sålunda enligt min uppfattning icke ha behövt hindra en även mycket hög placering i konkurrens om en professor i historia. Den behandling, som docenten Dovring givit dessa ämnen, synes mig emellertid icke stå på den vetenskapliga nivå, som bör krävas för erhållande av professor i historia. Granskningen av docenten Dovrings vetenskapliga produktion har övertygat mig om att docenten Dovring icke äger skicklighet till det sökta ämbetet.

Docenten *Sten Carlsson*, född 1917, har utvecklat en stor och livaktig vetenskaplig produktivitet. Denna har främst varit samlad till tre olika områden av en senare tids svenska historia: Gustaf IV Adolfs historia, det svenska ståndssamhällets upplösning samt lantmannapolitiken och industrialismen i Sverige 1890—1902.

Huvudarbetet inom det första området är gradualavhandlingen »Gustaf IV Adolfs fall». Det har föregåtts av två förarbeten. I det ena, docenten Carlssons förstlingsarbete, »Gardesregementenas degradering 1808» framhåller han starkare än hittills skett och säkerligen med full rätt, att gardesregementenas degradering ur konungens synpunkt var ett politiskt missgrepp »av oerhörd betydelse» för revolutionen 1809. I övrigt är bevisföringen i denna uppsats nästan genomgående svag; uppfattningen att »mycket talar för att ett formligt förräderi spelat in vid Viais, fastän några bevis nu lika litet som på Gustaf IV Adolfs tid kunna framläggas» (s. 390—394), är sålunda mer än lovligt löst grundad. Det andra förarbetet, »Hans Gabriel Wachtmeisters dagbok 1807—1809» är en på grundval av originalhandskrifterna genomförd källkritisk granskning. Med omsorg undersökes dagbokens handskriftsförhållanden, tillkomsthistoria och i viss utsträckning även dess innehåll. Docenten Carlsson uppvisar, att dagboken är ett tendensiöst arbete.

Till grund för den uppfattning av Gustaf IV Adolf och hans fall, som under de senaste årtiondena varit den förhärskande, ligger Sam Clasons forskningar. Kvarlevor och samtida källor, menade Sam Clason, gävo en helt annan bild av Gustaf IV Adolf än 1809 års mäns propaganda mot den avsatte monarken. Gustaf IV Adolf var ingen halsstarrig vettvilling, vars utrikespolitik helt bestämdes av ett hat mot Napoleon, som gränsade till sinnessjukdom. Handelspolitiska hänsyn, sålunda reella skäl, var ett ledande motiv i hans utrikespolitik; en stor del av ansvaret för olyckorna under hans tid faller på hans rådgivare, på ämbetsmännen och officerarna, som voro gripna av tanken på Napoleons oöverbannelighet. I sin gradualavhandling bygger docenten Carlsson på en omfattande och synnerligen värdefull arkivforskning. Hans resultat avvika i mycket från Sam Clasons. Han avvisar sålunda bestämt, att handelspolitiska motiv spelat någon avgörande roll för Gustaf IV Adolfs inträde i koalitionskriget 1805. De djupaste bevekelsegrunderna ser han i kungens legitimitetiska antipatier mot Bonaparte och i hans fruktan för att denne skulle förstöra den europeiska jämvikten. Någon verklig realpolitiker var Gustaf IV Adolf icke, hävdar docenten Carlsson gentemot Sam Clason och hans efterföljare; hans uppträdande

har i betydligt högre grad än man menat varit beroende av vissa ideologiska och känslomässiga grundsatser. Resultaten äro väl grundade. Detsamma gäller uppfattningen, att kungens utrikespolitik i eminent mening bar hans personliga signatur och vägledades av grundsatser, som enligt hans rådgivares mening voro missriktade. De ledande ämbetsmännen voro icke, som man tidigare menat, hemfallna åt någon Napoleonskult, och kungen hade intet stöd för sin utrikespolitik ens bland dem, som delade hans antipatier mot Napoleon. Bland övriga resultat skulle jag vilja framhålla, att Gustaf IV Adolf redan ganska tidigt hade klart för sig, att det ryska angreppet förr eller senare måste komma.

Docenten Carlssons gradualavhandling har väsentliga förtjänster. Men den har även svagheter. Redan fakultetsopponenten har i en recension av avhandlingen framhållit, att man i kapitlet om krigsfinansieringen skulle önskat en något utförligare teckning av den statsfinansiella bakgrunden vid tiden för krigsutbrottet; man får icke något begrepp om Sveriges råvarutillgångar och förmåga att bära exempelvis krigsgärder. I brist på denna bakgrund kommer åtskilliga av docenten Carlssons slutsatser om krigsfinansieringen och finanspolitiken att vila på osäker grund. Avhandlingen lider även mången gång av bristande källkritik. I sin uppsats om Hans Gabriel Wachtmeisters dagbok har docenten Carlsson nått resultatet, att denna dagbok minst av allt är någon objektiv och i allo pålitlig källa. Man måste vara försiktig med Wachtmeisters uppgifter, säger han, även när de se ut att vara exakta och objektiva. Tendensen bryter ständigt igenom och färgar av sig även på de rent faktiska uppgifterna. I en nyttig, om också föga djupgående källkritisk inledning till sin avhandling har docenten Carlsson även karakteriserat en rad andra berättande källor som tendensiösa och av lågt värde. Trots detta använder han i stor utsträckning dessa källor i sin framställning. Han godtar icke Wachtmeisters svartmålning av Gustaf IV Adolfs person och politik, men utnyttjar exempelvis i icke ringa grad dennes uppgifter om ämbetsmännens motståndspolitik och om riksdrotsen Trolle-Wachtmeisters politiska hållning och roll. Trolle-Wachtmeister blir i docenten Carlssons framställning den ledande kraften i denna politik och Gustaf IV Adolfs främste och farligaste motståndare inom regeringskretsen. Påtagliga osäkerhetsmoment vidlåda här framställningen. Bevisföringen i avhandlingen saknar också icke alldeles sällan nödig stringens. Detta gäller även bevisföringen i centrala frågor. Ett exempel härpå ger bevisföringen (s. 342—344) för slutsatserna, att »det är tydligt, att Adlercreutz före sin stora aktion (stats-

kuppen den 13 mars 1809) varit i nära kontakt med samma ämbetsmän, som tidigare haft så stort inflytande på hans hållning», att han (Adlercreutz) i själva verket i hög grad torde kunna betraktas som de högre ämbetsmännens ombud och att riksdrotsen och Lagerbring »nu (den 13 mars 1809) uppenbart stodo eniga bakom honom». Ett annat exempel s. 318: »*Tydligt* är i varje fall, att kungens närmaste förtroendemän under dagarna före revolutionen intogo en mycket tvetydig hållning. Sålunda voro, såsom framgår av det föregående, *säkerligen* Lagerheim samt *tydligen* även riksdrotsen och Lagerbring informerade om händelserna i Värmland utan att ge kungen del av sin kunskap.» Som tydliga framställda resultat vila här och även annorstädes enbart på sannolikheter och delvis mycket tvivelaktiga sådana. Det förefaller mig visserligen icke vara uteslutet att dessa resultat åtminstone i viss utsträckning skulle kunna styrkas, men docenten Carlsson har icke gjort detta. Trots påtagliga förtjänster är docenten Carlssons gradualavhandling icke något starkt specimen.

Till Gustaf IV Adolfs och närliggande tids historia har docenten Carlsson ytterligare lämnat bidrag i skrifterna: »Kring 1809 års revolution»; »Gustaf IV Adolf. En biografi»; »Slaget vid Lappo. Verklighet och myt»; »Gustaf IV Adolf och Malmö»; »Kodicillen till Gustaf III:s testamente»; »Det gustavianska tidevarvet»; »Åbofördraget och krigsrustningarna 1812»; »Åbomötet 1812 — en replik» (manus).

Några av dessa skrifter äro populärvetenskapliga. Dessa visa förmåga att i en klar, stundom stimulerande form behandla historiska ämnen. Främst i detta avseende står biografien över Gustaf IV Adolf. Framställningen av Gustaf IV Adolf som kung vilar helt naturligt väsentligen på gradualavhandlingen; dock klarlägges delvis mera obarmhärtigt hans svagheter. Helt nya äro däremot kapitlen om landsflykten 1809—1837. För dessa har docenten Carlsson haft förmånen kunna utnyttja ett av annan forskare hopsamlat mycket omfattande källmaterial och ett i denna samling ingående vidlyftigt manuskript om kungens liv i landsflykten. Docenten Carlssons utredning av Gustaf IV Adolfs öden i landsflykten är av stort intresse och saknar, som docenten Carlsson själv framhåller, ingalunda värde för bedömningen av hans psyke under regeringstiden. Det förefaller mig dock, att docenten Carlsson själv endast i mycket ringa grad utnyttjat den härför. Kungens psyke, sådan den framträder både i biografien och i gradualavhandlingen är rappt uppfattad, men uppfattningen går knappast på djupet.

Bland de nyss anförda vetenskapliga skrifterna till Gustaf IV

Adolfs och närliggande tids historia står »Slaget vid Lappo» högt. Det är en förträfflig kritisk undersökning, väl genomtänkt, klart och koncentrerat skriven. Även »Åbofördraget och krigsrustningarna 1812» och följskriften »Åbomötet 1812 — en replik» äro vetenskapligt starka diskussionsinlägg och av icke oväsentlig räckvidd för uppfattningen av Karl Johans politik 1812. »Kodicillen till Gustaf III:s testamente» behandlar ett svårlöst historiskt problem. Docenten Carlsson gör vissa goda iakttagelser. Men han bollar samtidigt tappert med många och delvis tvivelaktiga sannolikheter.

Docenten Carlssons studier rörande det svenska ståndssamhällets upplösning föreligga i arbetet »Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700—1865». Arbetet behandlar ett centralt ämne i Sveriges historia, ståndssamhällets omvandling i ett klass-samhälle, en utvecklingsprocess, vilken, som docenten Carlsson med full rätt säger, är föga känd. Uppslaget är värt stort erkännande. Framställningen grundar sig till väsentlig del på en lång rad statistiska utredningar. Bakom dessa ligger ett stort arbete. Åtskilliga av de vunna resultaten äro av grundläggande betydelse för en säker kännedom om ståndnivelleringen och dess förlopp. Det behandlade ämnet är emellertid av synnerligen komplicerad natur och många i utvecklingen verksamma faktorer kunna icke mätas rent siffermässigt. I viss mån synes docenten Carlsson ha underskattat dessa statistiskt icke åtkomliga faktorer, och därmed också den ställning adeln intog i det svenska samhället ännu under 1800-talet. Även i detta arbete kan man här och var iakttaga att slutsatserna dragas något hastigt. Av sin undersökning »Frälsejordens övergång i ofrälse hand», drar docenten Carlsson sålunda slutsatsen: »uppenbart är, att en kraftig 'pauperisering' av (adels)ståndet ägt rum under tiden 1700—1865» (s. 179). Slutsatsen vilar på en beräkning, att mer än hälften av adelns fasta egendom under denna tid gått förlorad. Fullt riktigt framhålles emellertid samtidigt, att den fasta förmögenheten vid ståndstidens slut inte betydde lika mycket som under 1700-talet; möjligheterna att placera kapital på annat sätt hade växt avsevärt. För säkerställandet av slutsatsen av adelns »pauperisering» hade krävts en ingående undersökning om adeln begagnat dessa möjligheter eller ej. Min medsakkunnige, professor Sture Bolin, har i ett sakkunnigutlåtande, som avgivits till Stockholms högskola år 1950 riktat åtskilliga andra invändningar mot detta arbete. Professor Bolins utlåtande kommer väl i denna del att ingå även i hans utlåtande i här föreliggande konkurrens. Jag ansluter mig till dessa invändningar. De svagheter, som vidlåda docenten Carlssons arbete böra emellertid under inga omstän-

digheter överdrivas. Arbetet är i svensk forskning ett pionjärarbete och har i hög grad berikat kunskapen om ett huvudproblem i Sveriges historia.

Arbetet »Ståndssamhälle och ståndspersoner» ligger i väsentliga delar till grund för en populärt hållen skrift »Svensk ståndscirkulation». Denna innehåller även en framställning av det moderna klassamhället. Skriften bjuder icke på några större nyheter, men innehåller vissa om vakenhet vittnande iakttagelser. I nära sammanhang med detta ämnesområde står också en välgjord provföreläsning om »Bondeståndet i Norden under senare delen av 1700-talet».

Docenten Carlssons senaste stora arbete är den i manuskript föreliggande avhandlingen »Lantmannapolitiken och industrialismen. Partigruppering och opinionsförskjutningar i svensk politik 1890—1902». Avhandlingen är en brett utplagd utredning av sambandet mellan industrialiseringen och den politiska utvecklingen i Sverige under 1890-talet. Fasta hållpunkter för denna utredning finner docenten Carlsson i det parlamentariska livet. Ett ledande tema är andra kammarens omvandling under trycket av samhällets industrialisering. Valkretsarnas struktur, väljarkåren, valdeltagande och valresultat analyseras ingående. Vidare upptages till behandling en rad av de frågor, som spelat en ledande roll i den svenska riksdagen: tullarna, rösträtten, sociallagstiftningen, unionen och försvaret. Partiväsen likaväl som de enskilda riksdagsmännens och de olika partiernas ställningstagande till dessa frågor utredas genom en analys av voteringsiffror, riksdagsprotokoll och tidningspress.

Avhandlingens resultat blir, att »det *mesta* och det *viktiga* av vad som under den behandlade tidsperioden försiggick i Sveriges politiska liv stod direkt eller indirekt i samband med industrialiseringen». Resultatet är knappast överraskande, men docenten Carlsson har lämnat en stark och omfattande bevisning för detsamma. Avhandlingen är rik på undersökningar av skilda slag. Mången gång äro dessa av stort intresse. Ett exempel härpå lämnar kapitlet »Riksdagsmannen och kommittenterna» och påvisandet av det starka tryck väljarna under majoritetsvalens tid kunde utöfa på sina representanter. Säkerligen icke utan rätt framhåller docenten Carlsson, att andra kammaren under den behandlade tiden var ett Sverige i miniatyr, givetvis med den begränsning, som betingades av censursbestämmelserna. Ett annat exempel lämnar undersökningen av sambandet mellan rågproduktionens storlek och jordbrukarnas tullpolitiska åskådning. Docenten Carlsson gör sig även till talesman för en ny uppfattning av Erik Gustaf Boström. Enligt gängse uppfattning

var Boström blott en opportunistisk virtuos utan statsmänna-begåvning och utan större vyer. Docenten Carlsson framhåller icke utan rätt, att Boströms politiska gärning kommer i klarare dager, om den insättes mot tidens sociala bakgrund. Han betecknar Boströms politik som ett stort anlagt moderatkon-servativt försök att mildra övergången från det gamla samhället till det nya, ett försök, som skulle ha kunnat ideologiskt motiveras med citat ur Pontus Fahlbecks och Harald Hjärnes skrifter.

Docenten Carlssons avhandling »Lantmannapolitiken och industrialismen» är ingen vetenskaplig topprestation. Den är en imponerande arbetsprestation, icke minst genom det oerhört stora källmaterial, som bearbetats, och en värdefull utredning med givande synpunkter. Avhandlingen visar emellertid även något annat. Docenten Carlsson är i den, liksom i arbetet »Ståndssamhälle och ståndspersoner» stadd i stark utveckling mot en fördjupad historisk uppfattning.

Sitt historiska intresse har docenten Carlsson även ådaga-lagt genom åtskilliga skrifter, som tillhöra andra områden än hans här granskade huvudarbeten. Uppdragen att vara fakultets-opponent ha sålunda resulterat i några recensioner och en uppsats »De småländska gränsländer under medeltiden». Alla visa förmåga att göra goda iakttagelser, men stå knappast på samma vetenskapliga nivå som huvudarbetena. De nå icke alltid fram till det väsentliga i de granskade arbetena, varken dessas förtjänster eller brister. I en populärvetenskaplig skrift »Mellan Bolmen och Holaveden» har docenten Carlsson även behandlat sin fädernebygds historia. Med okuvlig energi har han, så vitt jag kan finna, samlat allt i källpublikationer och litteratur till-gängligt källmaterial. Även otryckta källor ha kommit till an-vändning. Med kunnighet har detta sammanställts till en inne-hållsmättad skildring. Dennas huvudförtjänst synes mig vara en skarp blick för bygdens ekonomiska förhållanden och för de olika samhällsgruppernas struktur och utveckling. Slutligen har docenten Carlsson författat en rad förtjänstfulla historiska arti-klar i Svenskt biografiskt lexikon, Svensk uppslagsbok och Svenska män och kvinnor. Två populärt hållna, instruktiva artik-lar »Sovjetunionen och Jugoslavien» och »Sovjetunionen och Tjeckoslovakien» äro goda belägg för att han icke heller står främmande för den nyaste tidens allmänna historia.

Docenten Carlsson är sedan 1945 docent i historia vid Lunds universitet och har från höstterminen samma år med-delat för docentstipendiat stadgad undervisning, under 9 måna-der helt eller delvis uppehållit professur i historia samt fem gånger fungerat som fakultetsopponent.

Att docenten Carlsson styrkt skicklighet till det sökta ämbetet är uppenbart.

Av de sökande ha fyra — docenterna Rosén, Palme, Nilsson och Carlsson — hållit provföreläsningar över såväl förelagt som självvalt ämne. Av dessa föreläsningar stodo enligt min uppfattning docenten Nilssons högst. De voro sällsynt väl uppplagda och framförda. De innehöllo nya uppslag och ådagalade en ypperlig förmåga att klart framlägga även de mest komplicerade spörsmål. Även de övriga sökandenas föreläsningar stodo emelertid på ett högt plan. Samtliga dessa fyra sökande synas mig otvetydigt ha ådagalagt framstående skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning.

Av de sökande ha enligt min mening fyra — docenterna Rosén, Palme, Nilsson och Carlsson — ådagalagt skicklighet till det sökta ämbetet.

I min föregående granskning av dessa sökandes produktion har jag riktat invändningar mot vissa delar av denna. Invändningarna böra ej överdimensioneras. Samtliga dessa fyra sökande äro vetenskapsmän av stor förtjänst. De äro originella, uppslagsrika och energiska forskare och stadda i stark och löftesrik utveckling. Det är en glädje konstatera, att i en yngre generation finnas så många väl kvalificerade sökande till en professur i historia.

Beträffande den ordning, i vilken de sökande böra ifrågakomma, finner jag det ganska självfallet, att docenten Rosén sättes framför de övriga. Docenten Rosén är en mångsidigt orienterad, solid och skarpsinnig historiker. Han äger en betydande förmåga att leva sig in i olikartade ämnen och att vid sin behandling av dessa avvinna dem nya synpunkter och nya värdefulla resultat. Hans produktion visar en starkt stigande kurva. Han har gjort en väsentligt större insats i svensk historisk forskning än sina medsökande. Jag uppför docenten Rosén på första förslagsrummet.

I fråga om docenten Nilsson gäller, att hans vetenskapliga produktion är till omfånget icke så litet mindre än medsökandenas. Men i själva verket är detta endast naturligt. Det i stor utsträckning kamerala källmaterial, med vilket han arbetar, är av hög svårighetsgrad. Det torde mången gång ha krävt veckor, ja månader att få fram de siffror, som ligga till grund för hans undersökningar. Den mindre kvantitet, som docenten Nilssons produktion uppvisar, uppväges enligt min mening mer än väl härav och av en genomgående hög kvalitet. Docenten Nilssons

forskning är inriktad på stora historiska problem. Han har ett fast grepp på dessa, ser det väsentliga och genomför resultatrika undersökningar med sällsynt vetenskaplig skärpa och stringens. Hans produktion synes mig röja en mer än vanligt stark vetenskaplig begåvning. Även hans provföreläsningar vittnade härom. De visade även, att docenten Nilsson som akademisk lärare stod framför sina medsökande. Sällan har jag hört så utmärkta undervisningsprov som docenten Nilssons.

Även docenterna Palme och Carlsson nå mången gång högt i sin vetenskapliga produktion. Båda kunna i denna visa utmärkta forskaregenskaper. Men bådas produktion lider av en påfallande ojämnhet i kvalitet. Vissa av deras arbeten eller delar av dessa äro inga vetenskapligt starka prestationer. Omfånget av deras vetenskapliga produktion är med hänsyn till den relativt korta tid, under vilken den tillkommit, frapperande stort. Men den saknar icke sällan den intensiva, djupgående och till fast grundade resultat ledande genomarbetning av källmaterialet, som utmärker docenten Nilssons produktion.

Jag tillerkänner docenten Nilsson ett klart företräde framför docenterna Palme och Carlsson och uppför honom på andra förslagsrummet.

Vad slutligen beträffar docenterna Palme och Carlsson äro dessa av synnerligen olika vetenskaplig läggning och ha i sina arbeten behandlat mycket olikartade ämnen. Det står för mig som ett hart när olösligt problem att med ledning av deras för närvarande föreliggande produktion ge ett bestämt företräde åt någondera. Då det här gäller ett tredje rum på förslaget, anser jag mig kunna jämnställa dem på detta förslagsrum.

Den ordning i vilken de sökande enligt min mening böra ifrågakomma till det sökta ämbetet är sålunda:

1. Docent Rosén.
2. Docent Nilsson.
3. Docent Palme och docent Carlsson.

Göteborg den 18 april 1952.

Curt Weibull.